

P

BRADFORD MORROW
PRAŽSKÁ SONÁTA

S

Detektivní pátrání po tajemné sonátě ztracené během druhé světové války.

ARGO

argo

PS

Bradford Morrow

PRAŽSKÁ SONÁTA

Přeložil David Petřů

argo

Czech edition © ARGO, 2019

The Prague Sonata

Copyright © 2017 by Bradford Morrow

Translation © David Petrů, 2019

ISBN 978-80-257-2907-6 (váz.)

ISBN 978-80-257-3014-0 (e-kniha)

CAŘE

I

Jsme v situaci cestujících, jejichž vlak uvízl v tunelu, a to na místě, kde už není vidět žádné světlo ze začátku, a světlo na konci je tak nepatrné, že ho zrak neustále ztrácí a musí po něm znovu pátrat, ba co víc, sama přítomnost začátku a konce je značně nejistá.

– Franz Kafka: *Deníky 1913–1923*

„KAŽDÁ VÁLKA ZAČÍNÁ HUDBOU,“ vysvětlil jí táta, když jí bylo devět. „Píšťalou a bubínkem. Pochodovými písněmi, co vojáci zpívají do rytmu, když mašírují do boje. Polnicí, která volá pěchotu do útoku. Fagotovým vytím sirén před náletem a pikolovým hvízdáním padajících bomb. Válka je hudba a hudba je válka,“ vykládal jí a ona z jeho dechu cítila dušenou zeleninu od večere a svažené víno.

Hleděla na něj s hlavou položenou na polštáři a nic neříkala. Nikoho jiného neměla, jen tohohle vojáka, svého tátu, který dříve v době míru vyučoval na místní konzervatoři hru na klavír, a ona sama pod jeho přísným vedením musela cvičit tak dlouho, dokud jí nebolely všechny prsty. Sourozence neměla. Její máma, už oslabená tuberkulózou, právě podlehla španělské chřipce, která začínala kosit lidi po celé Evropě. Věděla, že si jeho slova musí zapamatovat, přestože jim úplně nerozumí. Ze všech sil se na něj snažila soustředit, na tu rozpitou skvrnu fantazírující ve světle jediné svíčky v jejím pokoji, na ten melodický, i když trochu překotný hlas – připadal jí spíš jako delirický sen než jako skutečný člověk.

„A hudba není jen na začátku, ale i na konci války,“ pokračoval a máchl rukou, jako by dirigoval neviditelný orchestr. „Výkřiky raněných vždycky vytvářejí kontrapunkt práskání výstřelů, stejně jako je žalozpěv poražených závěrečným motivem každé symfonie, která začíná fanfárou vítězů. Můžeš si to představit jako boží duet slz a vítězství, od okamžiku vyhlášení války až do podepsání kapitulace.“

„Proč vůbec lidi válčí?“ zeptala se dívka.

„Protože je Bůh nechá,“ odpověděl a najednou ztichl.

„Ale proč je nechá?“

Táta se na chvíli zamyslel, přitáhl jí vlněnou deku pod bradu a teprve pak odpověděl: „Protože Bůh miluje hudbu, a tak musí válku strpět.“

„Nevracej se tam,“ zaškemrala tak tiše, že ta slova málem neslyšela ani ona sama.

Pohládl jí po čele, odhrnul jí hnědé vlasy z obličeje, aby na svou dceru lépe viděl. Když jí dal pusku na tvář, ucítila vůni vanilky a skořice, které si dával do vína. A právě tak si ho pamatovala po zbytek života – jak stál u její postele a šeptal jí na dobrou noc, její tatínek, šlachovitý, drobný muž v potřhané uniformě a prošoupaných botách, s tmavýma očima a sytým tenorem, jímž jí vždycky dokázal přesvědčit o všem, co mu zrovna vlezlo do hlavy. Usmula ukolébána v náruči krásné melodie, kterou jí broukal do ucha.

Následující den končila Jaromíru Láskovi dovolená – dostal od velícího důstojníka týden na to, aby pohřbil manželku a postaral se o dítě. Ráno odjel ještě předtím, než se jeho dcera probudila, a zanechal jí v péči jedné vdovy ze sousedství. Pod polštář jí schoval svůj nejcennější majetek: partituru, kterou přechovával v jelenicové aktovce. To nebylo dobré znamení.

Zemřel necelý měsíc po té své přiopilé večerní rapsodii, jako jeden z posledních padlých ve válce, která měla ukončit všechny války. Představovala si ho pod palbou v rozbahněném zákopu, kolem tanky a oblaka yperitu přelévající se po zdevastované krajině jako duchové. A ona se tak zařadila mezi mnoho sirotek Velké války.

Sbalili jí věci a poslali ji žít k tetě do Prahy, na Vyšehrad, do hlavního města nově vzniklého nezávislého Československa. Do vlaku Otýlie nastoupila s malou cestovní taškou, kde měla pár věcí

na sebe, svatební fotografii rodičů a tu starou partituru, kterou její táta dávno před vypuknutím bojů získal ve Vídni. Cestou z Olo-mouce si pak v duchu přísahala, že nikdy nebude naslouchat lidem, kteří mluví o válce. A do konce života nebude nikdy zpívat ani hrát na žádný hudební nástroj.

Když pak jednoho šedivého rána, patnáctého března 1939, válka vtrhla do jejího života podruhé, vybavila se jí tátova poslední slova. Neslyšela píšťalu ani bubínek. Žádné vřeštění polnice. Vzduchem neduněly tympány dělostřelecké palby. A přece ten první den války zněla hudba, přesně jak táta předpověděl. Na Václavském náměstí se zvedl početný sbor hlasů protestujících proti německým vojákům, kteří se hrnuli do Prahy.

Otýlie, teď třicetiletá, tuhle noční můru sledovala schovaná za záclonami v okně svého bytu ve třetím patře. Mezi mraky vykukovalo mdlé slunce a dole na náměstí si vojáci razili cestu mezi tisícovkami mužů a žen v kabátech a šátcích, odstrkovali je a tlačili proti fasádám budov, zatímco Češi vzdorovitě zpívali státní hymnu. Po dláždění se proháněl studený vítr a nebe bylo tmavé jako při zatmění. Na věže a sochy se pomalu začal snášet sníh a davy, plny vlasteneckého hněvu, dál zpívaly proti okupantům: *Kde domov můj?* Otýlii napadlo, že otázka v úvodním verši hymny snad nikdy nebyla palčivější. Ještě nepadl jediný výstřel, a přece už znělo rekviem za mrtvé.

Nejvíc se však v tu chvíli bála o manžela. Jakub odešel do práce časně. Stihne se vrátit dřív, než vypukne nevyhnutelné násilí? Jestli vojáci začnou zatýkat a dav se dá na útěk, nebude v úzkých, křivolakých pražských uličkách bezpečno. Jakubův obchod se nacházel kousek od řeky na Starém Městě, nedaleko univerzity. Prodával starožitnosti, náboženské artefakty, hudební nástroje a všelijaké sběratelské předměty.

Jestli se mu doneslo, co se děje, už teď jistě stěhuje ty největší cennosti dozadu do trezoru, aby mohl zavřít krám a vrátit se do bytu na Václavském náměstí, kde jeho rodina žila už několik generací. Ze všeho nejdřív by schoval ohmatanou slonovinovou mezuzu, zdobné menóry a staré sidury vystavené ve výloze. Potom by následovaly rané housle a vzácné dechové nástroje. Pod starou sedlovou dečku by ukryl cembalo s prasklou ozvučnou deskou, pocházející z doby, kdy tu Mozart složil *Dona Giovanniho* a uvedl ho ve Stavovském divadle. Několik rukopisů a prvních vydání partitur méně známých skladatelů – například Františka Kryštofa Neubauera nebo violoncellisty Antonína Krafa, který blízce spolupracoval s Haydnem – by zamkl do spodního šuplíku svého psacího stolu a přidal by k nim ještě svazek dopisů Karla Čapka. Ve starožitnictví Jakuba Bartoše se mísily obě majitelovy rodné kultury: židovská a česká. Otýlie věděla, že by mu nešlo ani tak o záchranu zboží jako spíš o ochranu dědictví.

Chodbami činžovního domu se rozléhal šepot a výkřiky. Někdo se ptal, co se to proboha děje, a kdosi další odpověděl: „To jste ráno neslyšela rádio? Naše vojsko je teď pod německým velením.“

„Tomu nerozumím.“

„Führer si včera večer zavolal Háchu k naléhavému jednání,“ vysvětlovala chraplavě první žena. Otýlie mezitím zevnitř přitiskla ucho ke dveřím. „Zničehonic na něj uhodili, že musí do Berlína, vůbec je nezajímalo, jestli mu to zdraví zrovna dovolí. Hitler prý hrozil, že jestli nás Hácha nesvěří pod ochranu Říše, nezůstane v Praze kámen na kameni. Tak mu to uprostřed noci podepsal.“

„To tedy neměl moc na vybranou,“ odpověděl ten druhý hlas.

„Ne, navíc Němci už stejně obsadili naše vojsko v Moravské Ostravě. V rádiu hlásili, že dneska ráno dojde k okupaci Prahy, ale

nechtěla jsem tomu věřit, dokud jsem ty vojáky neviděla na vlastní oči. Říkají si prý Leibstandarte SS Adolf Hitler.“

„Já jim říkám bestie. Ježišmarjá, co si teď počneme?“

„V rádiu říkali, ať zachováme klid a jdeme normálně do práce, jako kdyby se nic nedělo. Představte si to!“

Otýlie uslyšela další hlasy. Rozhovor náhle skončil. S rozechvělými rukama se usadila ke kuchyňskému stolu a snažila se nějak si to přebrat v hlavě. Musejí utéct. Jakub je příliš známý v intelektuálních kruzích, okupanti ho jistě nenechají na pokoji. Oba s manželem četli o loňských krvavých pogromech v Rakousku a bylo jim jasné, o co Hitlerovi jde, přestože zatím ubezpečoval veřejnost o pravém opaku. Nádraží by ještě nemuselo být uzavřené. Mohli by prchnout do Francie nebo Anglie. A odtud možná až do Ameriky, kde prý je celá řada vzkvétajících českých komunit, ve městech i na venkově.

Její manžel bude nad takovým plánem ohrnovat nos. Možná nejsem nejodvážnější, bude tvrdit, ale nejsem zbabělec.

Uvědomovala si, že mezi ní a Jakubem je jeden podstatný rozdíl. Ji už válka jednou zasáhla, přišla kvůli ní prakticky o všechno. On ne. Kubičku, opakovala si v duchu, zatímco se jí po prsou rozlévala žhnoucí panika.

Vtom se ozvalo klepání na dveře. Byl to další soused, emigrant pan Franz Bittner, který se nedávno nastěhoval do vedlejšího bytu. Chtěl se ujistit, že se Otýlii nic nestalo. „Zatím ne,“ vypravila ze sebe. Potřásl hlavou, podal jí svoji oranžovou kočku a poprosil, jestli by se mu o ni nepostarala, dokud se nevrátí. Byl před chvílí venku a viděl nekonečné zástupy Němců postupovat přes Karlův most. Hladce oholení, zamračení, dokonale ukáznění mladíci v uniformách a přilbách, s rysy nehybnými jako obličej loutky, pochodovali s nasazenými bodáky kolem soch Madony a Jana

Křtitele a ostatních. Ani jeden nezvedl zrak k vytesaným postavám usazeným na pilíře mostu. Všichni hleděli přímo před sebe na Staroměstskou mosteckou věž, jako by jim město už patřilo.

„Kam jdete?“ zajímala se a sevřela to nebohé, kroučící se zvíře v náruči. Neměl čas na zdlouhavé vysvětlování, jen jí ve stručnosti řekl, že před útekem ze Sudet býval sociální demokrat, že je gestapu znám jako protinacista a že chce požádat o azyl na americkém velvyslanectví. Popřála mu hodně štěstí, a když za ním zamkla dveře a přichystala kočce misku s mlékem, napadlo ji, že se v tom spěchu ani nezeptala, jak jí říká.

Chvíli těkala očima po pokoji, až se nakonec zarazila u svatební fotografie svých rodičů, kteří pózovali před namalovaným pozadím s krajinkou v okolí Rýna. Sundala černobílou fotografii ze stěny, položila ji na kuchyňský stůl a zahleděla se na jejich nehybné, byť nervózní obličej. Toužila je obejmout a zepat se jich, co by měla dělat.

Tolik různých tónů strachu, napadlo ji. Chromatické stupnice hrůzy, disonantní akordy děsu. Strach jejích rodičů byl běžným strachem novomanželů z toho, že by život nemusel vyjít podle jejich představ, že jejich vysněná budoucnost je jako balónek uvázaný na zlaté nitce a oni musejí dávat nesmírný pozor, aby ji nepřetrhli. Tenhle strach zažila také, ačkoli oni dva s Jakubem svůj vysněný život skutečně žili, i když neměli děti. Obavy prvotní zamilovanosti jí dnes připadaly tak naivní. Začínala však plně chápat tátovu paniku před návratem na bojiště; jeho ovíněná přednáška o hudbě a válce byla hrdinským, pomýleným pokusem o spojení toho, co nejvíc miloval, s tím, co nejvíc nenáviděl.

Otýlie vstala a vyhlédla z vysokého okna na náměstí. Teď už bylo venku víc Němců než Čechů. Důstojníci se vezli v podlouhlých otevřených štábních vozech, doprovázených po zuby

ozbrojenými jednotkami SS. Za nimi vojáci na motorkách se sajdkárami, vždy dva vedle sebe, v dokonale vyrovnaném dvojstupu. Pochodující muži nesli prapory s hákovým křížem. Byla to hrozivá přehlídka dokonalé organizovanosti a vojenské převahy.

Možná Emil Hácha ví, co je pro tuhle zemi nejlepší, přesvědčovala se v duchu Otýlie. Možná nejde o invazi agresorů, ale o jediný způsob, jak ochránit Prahu před řáděním nepřátelských sil. Při pohledu na postupující masy se neubránila pomyslení na ty mladé vojáky, kteří v těsných řadách mašírují neznámými ulicemi a poslouchají nevybíravá slova rozlíceného davu. Co se skrývá pod vojenskou odtažitostí v těch svěžích, rudolících tvářích – je i tam strach? Spatřila, že pod holými stromy na okraji náměstí se rozpoutala rvačka mezi dělníky a německými oddíly. Několik dunivých ran v dálce a následný řev davu. Víření bubnů, také v dálce. A zaslechla odněkud kvílení sanitky, nebo to byla kočka?

Od příjezdu prvních vojáků uplynulo několik hodin. Teď už Jakub obchod na Starém Městě určitě opustil. Starožitnictví bylo malé, jen taková úzká kobka s vysokými zdobenými stropy; fasáda sestávala čistě ze dveří a výlohy. Jistě měl dost času na to, aby poschovával všechny cennosti, zhasl světla, zavřel a zamkl. To znamenalo, že ho buďto zdržely rozrůstající se davy obyvatel a nacistů, které zaplňovaly náměstí a ulice, nebo že ho zatkli.

Bez dalšího rozmýšlení sáhla v ložnici za skříň, vytáhla kufř a dala se do balení. Jakubovi vzala pár košil, spodky, jedny flanelové kalhoty a sako. Jeho oblíbenou kravatu, tu černou hedvábnou, kterou měl na promoci na strojní fakultě, než tenhle obor opustil a začal pracovat v obchodě zděděném po otci. Pro sebe složila několikery šaty a svetr, přidala toaletní potřeby, krajkové rukavičky po mámě. Krajkové rukavičky – zarazila se a odložila je stranou. Jakých pošetilostí si někdy ceníme!

Přibalila i fotografii rodičů. Ztěžka oddechovala, ale slzy se jí do očí nedraly. Celý pokoj se s ní točil. S námahou se jí podařilo přeplněný kufr zavřít a zajistit přezky na kožených řemíncích.

Teď ještě co provést s partiturou. Šlo o klavírní sonátu o třech větách někdy z konce osmnáctého nebo začátku devatenáctého století, o notovou osnovu, kterou ruka neznámého skladatele zaplnila sépiově hnědými notami. V uplynulých dvou desetiletích od tátovy smrti ji provázela jako její nejdůležitější dědictví a zároveň jako nesmírné břemeno. Za nejdůležitější dědictví ji považovala proto, že šlo o ten nejcennější odkaz, který jí táta zanechal. A břemenem byla proto, že Otýlii neustále připomínala, jak kvůli poslední válce zůstala na světě sama, jen s dětskými vzpomínkami na muže, jehož blouznivé výlevy během toho posledního večera jí dokázaly jeho vlastní odkaz zošklivit.

„Střež to, jako by to bylo tvoje dítě,“ řekl jí, přestože sama byla dítě. „Jednou ti to přinese velké bohatství.“

„Já to nechci,“ řekla, když si vybavila, jak se její rodiče kvůli té partiturově hádali. Máma se celá léta rozčilovala, že za ni vyhodil tři měsíční platy.

Otýliin otec, stejně jako její manžel, byl odjakživa nadšencem do všeho starožitného. Ale zatímco Jakub přesně věděl, co dělá, její táta, který se živil jako hudebník a učitel a miloval svoji malou sbírku starých zpěvníků a prvních tištěných partitur, byl snadný terč pro každého podvodníka s kufrem plným falešných iluminovaných středověkých žaltářů a údajně originálních partitur přímo z pera slavných skladatelů. Když Otýliina máma onemocněla, všechna svoje vzácná díla prodal za zlomek toho, co za ně utratil, aby měl na léčebné výlohy. Tohle byl jediný klenot, který si ze svého pokladu nechal, ačkoli umírající manželce o tom nikdy neřekl a schoval ho na půdě, kam už neměla sílu po žebříku vylézt.